

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν
καὶ πάσης Ἑλλάδος
Χρυσόστομος Παπαδόπουλος ὁ Μαδύτιος

– Τὸ ἔργο του –

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗ

Στὴν τότε πανέμορφη Μάδυτο, στὸ σημερινὸ θλιβερὸ Eccabat, ὅπως ὀνομάσθηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους μετὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ 1922, ἐκεῖ δηλ. πὺ σταματᾷ ἡ Εὐρώπη καὶ περνᾷ κανεὶς ἀπέναντι στὴν Μ. Ἀσία (Ἀρτάκη, Λάμψακος, Δαρδανέλλια), γεννήθηκε τὴν 1 Ἰουλίου τοῦ 1868 ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος. Δευτερότοκο παιδί τοῦ ἱερέως Ἀνέστη καὶ τῆς Φωτεινῆς ἔλαβε τὸ ὄνομα Χρυσόστομος – τιμοῦσαν ἔτσι οἱ γονεῖς του τὸν θεῖο του ἀγιορείτη μοναχὸ Χρυσόστομο. Τὸ γνήσιο ὄνομα τῆς οἰκογενείας του ἦταν Δημητριάδης, ἀλλ' ὁ ἀείμνηστος ἱεράρχης ἔλαβε τὸ ἐπώνυμο Παπαδόπουλος, ἀφοῦ αὐτὸς καὶ οἱ λοιποὶ δέκα ἀδελφοὶ του ἦσαν παπαδόπουλα, τέκνα ἱερέως. Τὶς πρώτες σπουδές του ἔκαμνε ὁ Χρυσόστομος στὰ ὀνομαστὰ Γαῖτανάκεια ἐκπαιδευτήρια τῆς Μαδύτου, ἀλλὰ καὶ ὑπηρετώντας τὸν ναὸ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ὅπου ὁ ἱερεὺς πατέρας του ἦταν ἐφημέριος. Τὶς σπουδές του συνέχισε στὴν Βασιλεύουσα στὴν περιώνυμη Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ καὶ στὴν Ἱερατικὴ Σχολῇ τοῦ Μπαλατᾶ. Ἦταν ἡ περίοδος 1884-1887, ὅποτε ἡ ρωμηοσύνη τῆς Κωνσταντινουπόλεως περνοῦσε τὶς καλύτερες στιγμὲς τῆς. Ἄγνωστοι εἶναι οἱ λόγοι πὺ ἐγκατέλειψε τὸ 1889 τὶς σπουδές του, γιὰ νὰ μεταβεῖ στὰ Ἱεροσόλυμα, ὅπου ἐνεγράφη στὴν Θεολογικὴ Σχολῇ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ σὲ μία ἄλλῃ περιώνυμη σχολῇ, τὴν Εὐαγγελικὴ Σχολῇ τῆς Σμύρνης. Γιὰ μία διετία 1889-1891 παρηκολούθησε θεολογικὲς σπουδές στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ στὴ συνέχεια στὶς θεολογικὲς σχολές τοῦ Κιέβου καὶ τῆς Ἁγίας Πετροῦπόλεως χάραξ στὴν στήριξη τοῦ ὑφηγητοῦ τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογίας καὶ ἰδιαίτερου γραμματέως τῆς βασιλείσεως Ὀλγας Γεωργίου Λαμπάκη. Εἶχε ἤδη καταστεῖ γνωστὸς στοὺς πνευματικὺς κύκλους τῆς πρωτευούσεως τοῦ μικροῦ νεοελληνικοῦ κράτους. Ἐκτὸς τοῦ ὑφηγητοῦ Λαμπάκη, ἐκ τῶν πρωτοπόρων μελε-

τητῶν τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογίας, τὸν νεαρὸ Χρυσόστομο ἐκτιμοῦσε ἰδιαίτερος καὶ ὁ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Σπυρίδων Λάμπρος, ὁ ὁποῖος προέτρεψε τὸν Μαδύτιο φοιτητὴ νὰ συγγράφει τὴν πρώτη μελέτη του, ποὺ εἶχε τίτλο *Μάδυτος, Ἡ πόλις τῆς Χερρονήσου* (Ἀθήνα 1890). Οἱ σπουδὲς τοῦ Χρυσοστόμου στὸ Κίεβο καὶ τὴν Ἁγία Πετρούπολη διήρκεσαν πέντε ἔτη, 1890-1895. Τὸ ἔτος 1895 ἔλαβε καὶ τὸ δίπλωμα ἀπὸ τὴν Θεολογικὴ Ἀκαδημία τῆς Πετροουπόλεως. Τὸ ἴδιο ἔτος ἐπέστρεψε στὰ Ἱεροσόλυμα μὲ βαθύτατη θεολογικὴ παιδεία γιὰ νὰ ἀρχίσει τὴν διδακτικὴ καὶ ἐρευνητικὴ δραστηριότητά του ἐκλεγείς καθηγητῆς καὶ διευθυντῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Τὸ 1900 μάλιστα χειροτονήθηκε διάκονος καὶ πρεσβύτερος ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Ἱεροσολύμων Δαμιανό. Καὶ ὅταν ἡ Σχολὴ αὐτὴ ἀνέστειλε τὴ λειτουργία της τὸ 1909 ὁ Χρυσόστομος εἶχε ἤδη μελετήσει εἰς βάθος τὴν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων, γνώση ποὺ θὰ ἀποτυπώσει στὴν κλασσικὴ, πλέον, γραμματεία του γιὰ τὴν *ἱστορία τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων*. Μία δεκαπενταετία, 1895-1909, ὁ Χρυσόστομος μελετοῦσε ἀκαταπαύστως κώδικες, λυτὰ ἔγγραφα φιοράνια ποὺ ἀνεδείκνυαν τοὺς ἀγῶνες τῶν Ὁρθοδόξων, καὶ δὴ τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὴν προστασία τῶν ἱερῶν προσκυνημάτων. Ὁ Χρυσόστομος ἀρχίζει τὴν ἱστορία του ἀπὸ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους, γιὰ νὰ περάσει στὸν 5^ο μ.Χ. αἰῶνα, ὁπότε ἡ Ἐκκλησία αὐτὴ, ἐν μέσῳ θεολογικῶν διαμαχῶν, αἰρέσεων, ἀλλὰ καὶ ἰδρύσεων λαμπρῶν κτισμάτων, μὲ τὴ συρροὴ χιλιάδων προσκυνητῶν καὶ προπαντὸς ὡς περιλαμβάνουσα τοὺς Ἁγίους Τόπους, κατέστη, διὰ τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τὸ 451 μ.Χ., ἓνα ἐκ τῶν πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων. Καὶ γράφει, ὁ ἀείμνηστος Ἱεράρχης γιὰ τοὺς ἀγῶνες τῶν Ὁρθοδόξων ἔναντι τῶν Μουσουλμάνων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν Δυτικῶν καὶ ἄλλων δογμάτων ποὺ διεκδικοῦσαν τὰ προσκυνήματα. Τὸ 1909 ὁ Χρυσόστομος εὐρέθῃ προϊστάμενος τῶν ὀρθοδόξων ναῶν τῆς ἀκμαζούσης Ἑλληνικῆς Κοινότητος Ἀλεξανδρείας (1909-1911). Στὴν Ἀλεξάνδρεια ἐρεύνησε τὰ πολύτιμα ἀρχεῖα καὶ τὴν βιβλιοθήκη τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας. Καὶ ἀπὸ τὴν ἔρευνα αὐτὴν προέκυψε ἡ, ἐπίσης, σημαντικὴ ἔκδοση τῆς Ἱστορίας τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας. Κλασσικό, καὶ αὐτὸ ἔργο, χρησιμώτατο βοήθημα γιὰ τοὺς ἀσχολουμένους μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴ, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν κοινοτικὴ ἱστορία τῆς Ἀλεξανδρινῆς Ρωμηοσύνης. Εἶχε, μάλιστα, ἔτοιμη καὶ τὴν Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων, ὅταν εὐρισκόταν στὴν Ἀλεξάνδρεια καὶ τὴν ἐξέδωσε τὸ 1910, ἔκδοση ποὺ προξένησε ἐντύπωση στοὺς ἐπιστημονικοὺς κύκλους τῶν Ἀθηνῶν καὶ γιὰ τὴν ὁποία ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν τὸν ἀνεκήρυξε ἐπίτιμο διδάκτορα «ὡς πολλὰ καὶ σπουδαῖα συγγράψαντα».

Ένας σημαντικός σταθμός της βιοτής του άειμνήστου Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου ήταν ο έρχομός του στην Αθήνα, κληθείς τὸ 1911 νὰ ἀναλάβει τὴν διεύθυνση τῆς Ριζαρείου Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς. Καὶ μὲ θητεία, ἐξ ἴσου συγκλονιστικὴ καὶ ἐδῶ, τρία ἔτη ἀργότερον ἐξελέγη, τὴν 5ῃ Φεβρουαρίου 1914, καθηγητῆς τῆς Γενικῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας στῆ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ὅπου παρέμεινε ὡς τὸν Μάρτιο τοῦ 1923, ὅποτε ἐξελέγη, ὑπὸ τῆς πενταμελοῦς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν. Διεδέχθη τὸν Θεόκλητο Α΄ Μηνόπουλο, ὁ ὁποῖος εἶχε ἐμπλακεῖ στὴ δίνη τοῦ Ἐθνικοῦ Διχασμοῦ προκαλέσας ἀκουσίως, ἐκ τῆς ἀνωμάλου πολιτικῆς καταστάσεως, πολλὰ δεινὰ σὲ Ἐκκλησία καὶ λαό. Σημειώνεται ὅτι ἐπὶ Χρυσοστόμου ἐγκρίθηκε ἀπὸ τὴν Πολιτεία ὁ νέος τίτλος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος. Ἡ ἐκλογὴ αὐτὴ τὸν ὑποχρέωσε νὰ ἀφήσει τὴν καθηγητικὴ του ἔδρα γιὰ νὰ ἀφοσιωθεῖ στὴ διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας, στὴν πραγματικότητα ὅμως δίδασκε κατὰ καιροὺς στοὺς φοιτητῆς τῆς Θεολογίας.

Ἐκλεγόμενος στὸν ἀρχιεπισκοπικὸ θρόνο ὁ Χρυσόστομος εἶχε ἤδη ἐκδώσει σημαντικὸ ἀριθμὸ βιβλίων καὶ μελετῶν, ὅπως οἱ *Πατριάρχαι Ἱεροσολύμων ὡς πνευματικοὶ χειρῶν τῆς Ρωσίας κατὰ τὸν ΙΖ΄ αἰ.* (1907), ὅπου περιγράφεται ἡ πνευματικὴ ἐπιρροή πού ἤσκησαν στὸν ρωσικὸ λαὸ οἱ ἅγιοι πατέρες μὲ προεξάρχοντες τὸν Πατριάρχη Δοσίθεο Νοταρᾶ καὶ τὸν ἀνεπιό του καὶ διάδοχό του Χρῦσανθο, τοὺς καὶ δημιουργοὺς καὶ ἀνακαινιστῆς τῶν Παναγιῶν προσκυνημάτων, εἰκόνα καὶ ἀποτύπωση σωζομένη ἕως σήμερα, ἰδρυτῆς κατ' οὐσίαν τυπογραφείων, ἐμπνευστῆς μεταφράσεων ἱερῶν κειμένων στὴν σλαβονικὴ κ.ἄ. Τὸ 1908 ὁ Χρυσόστομος ἐξέδωσε τὴ μελέτη γιὰ τὸν Ἰωάννη Χρυσόστομο καὶ ἐξοικειωμένος μὲ τὴν Ἀλεξάνδρεια συνέθεσε τρεῖς μονογραφίες: ἡ πρώτη γιὰ τὸν ἅγιο Διονύσιο τὸν Μέγα, ἀρχιεπίσκοπο Ἀλεξανδρείας πού τυπώθηκε τὸ 1918, ἡ δευτέρη ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, ἐκδόθηκε τὸ 1933 καὶ ἡ τρίτη *Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας* (1935). Καὶ γιὰ τὴν Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Σταυροῦ καὶ τὴν Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς ἀφιέρωσε εἰδικὴ μελέτη τὸ 1919, ὅπου πολλὰ καὶ πολύτιμα γιὰ διδασκάλους, μαθητῆς, διδασκόμενα μαθήματα. Ἦταν, ἐπίσης, ὁ πρῶτος πού ἐπιχείρησε τὴ συγγραφὴ τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, πού ἐκδόθηκε τὸ 1920, ἀρχίζοντας ἀπὸ τοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους. Οἱ πολλαπλῆς ἀπασχολήσεις καὶ εὐθύνες ὡς ἀρχιεπισκόπου δὲν ἐμπόδισαν μὴδὲ τὸ ἔργον τῆς συγγραφῆς ἀσχοληθεῖς καὶ μὲ τὴν *ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου κατὰ τὴν Τουρκοκρατία*, δηλ. τὴν περίοδο 1571-1878. Ἐγραψε ὡσαύτως καὶ γιὰ τὸν ἱερομάρτυρα Κύριλλο Λούκαρι, ὁ ὁποῖος διετέλεσε Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας καὶ ἔπειτα Οἰκουμενικός, θανα-

τωθείς από τους γενιτσάρους τὸ 1638. Ὁ αἰοίδιμος συνέθεσε, ὡσαύτως, μονογραφίες γιὰ τὶς ἐκκλησίες τῆς Σερβίας, Ρουμανίας καὶ τῆς Βουλγαρίας, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ Πρωτεῖον τοῦ Πάπα, καὶ γιὰ τὰ ἐθνικά μας θέματα, γιὰ τὴν ὀργάνωση τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας, τὸν Πατριάρχη Γρηγόριο ΣΤ΄ καὶ τὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑπτανήσου. Πέραν τούτων καὶ ἄλλων, ὁ μέγας αὐτὸς Ἱεράρχης ἀσχολήθηκε μὲ τὴν Βιβλικὴ Θεολογία συγγράφας *Ἐπίτομη εἰς τὴν Καθολικὴν Ἐπιστολὴν Ἰακώβου*, τὶς διαχριστιανικὲς σχέσεις, μὲ τὴν μελέτη του περὶ τοῦ κύρους τῶν ἀγγλικανικῶν θεωριῶν, ἀλλὰ καὶ τὴ λειτουργικὴ ἀσχοληθεὶς μὲ τὴν θεία λειτουργία τοῦ Ἰακώβου, τὴ Δογματικὴ μὲ τὴ μελέτη του Περὶ τοῦ Συμβόλου τῆς Β΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τὴν Ἠθικὴ. Σπουδαία εἶναι καὶ ἡ μελέτη του περὶ Νεομαρτύρων, περὶ τῆς Ριζαρείου, τῆς Ἐκκλησίας Ἀθηνῶν. Ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος συνέγραφε ἀκαταπαύστως. Ἔτσι οἱ μονογραφίες καὶ οἱ μελέτες του ξεπερνοῦν τὶς 500, ποὺ καλύπτουν ἓνα εὐρύτατο πεδίο τῆς θεολογικῆς καὶ ἱστορικῆς ἐπιστήμης. Ὅλες χαρακτηρίζονται ἀπὸ πρωτοτυπία, ἀφοῦ, ἄλλωστε, ὁ πολυδημιουργικὸς Χρυσόστομος Παπαδόπουλος ἦταν ἐγκρατὴς πολλῶν γλωσσῶν καὶ ἐπομένως χρησιμοποιοῦσε ἀνέτως τὴν ξένη βιβλιογραφία – ἀσφαλῶς καὶ τὴν σλαβικὴ καὶ τὴν ἀραβικὴ. Ἀκόμη καὶ μὲ τὴν λογοτεχνία ἀσχολήθηκε, ἀφοῦ συνέθεσε δοκίμιο γιὰ τὸν Νορβηγὸ δραματικὸ ποιητὴ Bjornson, καθὼς καὶ διήγημα τιλοφορούμενο *Ὁ Ἱερεὺς τοῦ χωρίου* (Ἀθήνα, β΄ ἔκδ. 1938). Στὶς δραστηριότητές του συμπεριλαμβάνονται ἡ ἴδρυση περιοδικῶν (*Νέα Σιών*, Ἱεροσόλυμα 1903), *Ἐκκλησία καὶ Θεολογία* (Ἀθήνα 1923). Τὰ περιοδικὰ *Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος* καὶ *Πάνταινος* φιλοξενοῦσαν πρωτότυπες μελέτες του – ἄλλωστε ὁ Χρυσόστομος συνέγραφε ἀδιαλείπτως, παρὰ τὰ προβλήματα ποὺ ἀπασχολοῦσαν τὴν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, ὅπως τὸ προσφυγικὸ ζήτημα, ἀφοῦ, θυμίζουμε, ὅτι ἀνῆλθε στὸν ἀρχιεπισκοπικὸ θρόνο τὸ 1923, μετὰ τὴν Μικρασιατικὴ καταστροφή. Ἀπὸ προσφυγικὴ οἰκογένεια καταγόμενος ὁ ἴδιος, φρόντισε γιὰ τοὺς πρόσφυγες ἰδρύνοντας τὸ ἄσυλο τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα, τὰ δὲ ὄρφανὰ προσφυγόπουλα φιλοξενοῦνταν στὸ ἐκκλησιαστικὸ ὄρφανοτροφεῖο Βουλιαγμένης. Στὸν πρῶτο χρόνο τῆς ἀρχιερατείας του ἀνέκυψε καὶ τὸ ἡμερολογιακὸ ζήτημα καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος καθιέρωσε τὸ νέο ἡμερολόγιο καὶ ὁ Χρυσόστομος κράτησε τὶς λεπτὲς ἰσορροπίες τῶν ὑποστηρικτῶν τοῦ νέου ἔναντι τοῦ παλαιοῦ. Ὁ ἴδιος καταπολέμησε τὴν Οὐνία ἐπιβάλλοντας στοὺς Οὐνῖτες κληρικούς νὰ μεταβάλουν τὴν ἀμφίεσή τους, γιὰ νὰ μὴν συγγέεται μὲ τοὺς ὀρθοδόξους κληρικούς. Καὶ ἀκόμη: ἴδρυσε καὶ ἐμφύχωσε τὶς Ἱερατικὲς Σχολές, τὸν Ὄργανισμό Διοικήσεως τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Περιουσίας (ΟΔΕΠ,) τὸ ταμεῖο Ἀσφαλίσεως τοῦ Κλήρου (TAKE).

Ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος ὑπῆρξε, ὄντως, ἐκκλησιαστικὸς ἡγέτης, ἐθνικὸς ἀνὴρ, ἀλλὰ καὶ ὁ χαλκέντερος ἐκκλησιαστικὸς ἱστορικός, ποὺ ἄνοιξε νέους δρόμους στὴν ἱστορικὴ ἔρευνα. Ἄφησε μέγα ἐπιστημονικὸ ἔργο μὲ κλασσικὴ ἀξία μὲ μελέτες ἀξεπέραστες ἕως σήμερα.